

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

Андрейко Богдана Володимирівна

УДК 159. 942-022.334-055.52:159.922.76 + 043.5

**НЕСПРИЯТЛИВИЙ ПРОГНОЗ РОЗВИТКУ ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ
ЯК ЧИННИК ПОРУШЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ БАТЬКІВ**

19.00.08 – спеціальна психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ-2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Львівському національному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор психологічних наук, професор
Островська Катерина Олексіївна,
Національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри корекційної педагогіки та інклюзії.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Шульженко Діна Іванівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова, професор кафедри
психокорекційної педагогіки;

кандидат психологічних наук, доцент
Гаврилов Олексій Вікторович,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
завідувач кафедри логопедії та спеціальних
методик.

Захист відбудеться 31 січня 2018 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенєвська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 29 грудня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С.В. Федоренко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах складної демографічної ситуації проблема збереження людського життя в Україні набуває дедалі більшої актуальності, особливо коли йдеться про життя дитини. Останнім часом спостерігається зростання випадків народження дітей із вродженими аномаліями, також набутими у внутрішньоутробному періоді та іншими важкими спадковими хворобами, що часто призводять до їх інвалідизації та смерті. В Україні частота дитячої інвалідності за останнє десятиріччя збільшилася в два рази (С.Гецько). Зростання хронічної та поєднаної патології призвело до поглиблення процесу інвалідизації дитячого населення.

В останні десятиліття значна увага фахівців була приділена тому, як відбувається присутність дитини з особливими потребами на функціонуванні її сім'ї – і, зворотньо, як характеристики сім'ї визначають розвиток дитини та її майбутнє. Загальне усвідомлення, що “неповносправна” дитина як така не існує сама собою, насправді є сім'я, в якій є дитина з “неповносправністю”, привело до розвитку якісно нової моделі послуг, головним об'єктом турботи якої стала не окрема дитина, а вся її сім'я. Перехід від біомедичної моделі реабілітації до сімейно-центрованих програм був спричинений глибоким усвідомленням, що неповносправність дитини – велике випробування для сім'ї. Випробування, яке викликає сильні емоційні реакції в усіх її членів, створює джерела стресу та додаткові завдання для сім'ї, змінює стосунки між членами родини та її стосунки із соціальним оточенням (О.Романчук). Однією з основних передумов адекватного розвитку дитини з порушеннями розвитку є виховування в емоційно сприятливому та стабільному соціальному середовищі. На думку фахівців найбільше значення для формування особистості має морально-психологічний клімат родини (О.Гаврилов, С.Миронова, Є.Клопота, В.Синьов, Є.Синьова, С.Федоренко, Л.Фомічова, М.Шеремет, Д. Шульженко та ін.).

Діюча в Україні система медичного обслуговування не розрахована на надання батькам первинної психологічної допомоги, консультації стосовно ставлення до хвороби або порушень розвитку дитини, повної інформації про наслідки для дитини та сім'ї (І.Іванова, К.Островська, М.Химко). На рівень емоційного напруження, який переживають батьки, також впливає й те, як проходив процес діагностування проблем, пов'язаних з функціонуванням дитини, і в який спосіб була подана інформація про порушення розвитку (Е.Пісула, Т.Соловйова, В.Ткачова).

Спираючись на погляди вітчизняних та зарубіжних вчених у вирішенні проблеми психологічної підтримки батьків дітей з порушенням розвитку, варто акцентувати увагу на емоційному стані батьків, сприйнятті ними своєї хворої дитини, її непередбачуваної поведінки (Дж. Блейшер, О.Богданишина, І.Іванова, М.Карпа, Є.Клопота, Е.Кублер-Рос, Е.Мастюкова, К.Островська, Е.Пісула, П.Рендал, О.Романчук, Н.Северенчук, М.Селігмен, М.Химко, Е.Шухардт). Порушення емоційного стану батьків сприяє неадекватному ставленню до хвороби дитини, що в майбутньому може призвести до

неправильного виховання та педагогічної занедбаності дитини. Саме тут вітчизняними психологами визначено важливу роль ранньої психокорекційної роботи та психологічного супроводу родини, яка має дітей з порушенням розвитку.

Ряд досліджень (В.Вишневський, М.Ліванг, І.Лоуренс, Р.Майрамян, І.Мамайчук, О.Романчук, Г.Саліван, Н.Уолтон, М.Химко) підтверджують, що характеристика сім'ї, особливо емоційні стани, вміння врегулювати свою психоемоційну сферу та виходити з кризових ситуацій, ставлення до дитини, психічне й фізичне виснаження, яке переростає у хронічну втому, є визначальними чинниками щодо прогнозу розвитку дитини, її виховання та соціалізації. З огляду на вище зазначене, вкрай важливим є вивчення саме емоційної сфери батьків дітей з особливими потребами. Тому спеціально організована рання психологічна підтримка дуже важлива для сімей дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема і через недостатню толерантність нашого суспільства. Також соціальні інститути: медичні, освітні, органи соціального захисту, що покликані забезпечити допомогу сім'ї, яка опинилася у важкій ситуації, самі часто є додатковим травмуючим чинником для батьків (І.Іванова). Емоційні стани, почуття та переживання батьків (тривожність, депресія, шок, почуття провини, агресія, фрустрація, неприйняття дитини, відсутність мотиву до соціального спілкування, наявність хронічної втоми та відсутність чіткого діагнозу у дитини з порушенням розвитку) вимагають наукових досліджень, на результатах яких буде сформована психологічна та психотерапевтична робота з батьками дітей з особливими потребами.

З огляду на те, що проблематика порушення емоційних станів та їх чинників у батьків дітей з особливими потребами, які існують в структурі стадій переживання та адаптації до народження дитини з порушенням у розвитку, залишається недостатньо розробленою, однак теоретично та практично цінною, її дослідження варто трактувати як важливе й актуальне, що зумовило вибір теми дисертаційної роботи «Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку як чинник порушення емоційного стану батьків».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалось в межах науково-дослідницьких тем кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Багатовимірність особистості: психологічний ракурс» (номер держреєстрації № 0112U003261) та з 20 квітня 2015 р. – «Психологічні детермінанти розвитку особистості в умовах соціально-політичної трансформації українського суспільства» (номер держреєстрації № 0115U003560). Тема дисертаційної роботи була затверджена на засіданні Вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 13/12 від 30.12.2015 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук (протокол № 41 від 01.02.2017 р.).

Мета дослідження – визначити особливості емоційних станів та розробити комплексну програму психологічної та психотерапевтичної допомоги батькам, які виховують дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **завдань** дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових підходів, у яких висвітлюється питання особливостей психоемоційної сфери та проблеми порушення емоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями.
2. Розробити методичний комплекс для дослідження особливостей психоемоційної сфери батьків.
3. Визначити особливості та чинники порушення емоційних станів батьків дітей раннього та дошкільного віку з психофізичними порушеннями.
4. Розробити та апробувати комплексну програму щодо профілактики та корекції порушень емоційних станів у батьків дітей раннього віку з психофізичними порушеннями.

Об'єкт дослідження – емоційна сфера батьків як суб'єктів сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Предмет дослідження – порушення і корекція емоційного стану батьків дитини раннього віку з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: концептуальна база сучасної спеціальної психології, методологічні та методичні підходи до оцінювання психічного розвитку дитини, новітні психокорекційні технології (Л.Борщевська, Т.Ілляшенко, Л.Кузнєцова, О.Мастюкова, І.Мамайчук, К.Островська, В.Синьов, Є.Синьова, Н.Семаго, О.Усанова, Л.Фомічова, Л.Шипіцина, Д.Шульженко); фундаментальні поняття про загальні та специфічні закономірності дизонтогенезу, класифікаційні критерії порушення розвитку (Т.Власова, Д.Ельконін, Л.Занков, К.Лебединська, В.Лебединський, В.Лубовський, М.Певзнер, В.Синьов, І.Соловійов, Н.Стадненко, Г.Сухарева, Ж.Шиф та ін.); концепції утворення емоційних станів в структурі стадій переживання батьками трагедії народження неповносправної дитини (Дж. Блейшер, М.Ірвін, Л.Кеннел, М.Клаус, Е.Кублер-Рос, М.Семаго і Р.Майромьян); концепції психології сімейної взаємодії (А.Варга, Е.Ейдемільер, І.Нікольська, А.Столін, А.Твардовські, Е.Шоплер.); принципи гуманістичної та сімейної психології (Е.Ейдемільер, К.Роджерс, В.Сатір).

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження**:

- *теоретичні*: аналіз, синтез, порівняння, класифікація, узагальнення, систематизація концептуальних положень, метод теоретичного моделювання з метою визначення стану розробленості проблеми та перспективних напрямів її вирішення;

- *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, психодіагностичне тестування із застосуванням стандартизованих тестів-опитувальників, констатувальний і формувальний експерименти – з метою з'ясування

особливостей психоемоційної сфери та проблеми порушення емоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями, розробки та перевірки комплексної програми психологічних та психотерапевтичних послуг;

- *математико-статистичні* методи: описова математична статистика, порівняльний аналіз (t-критерій Ст'юдента), кореляційний, факторний, регресійний аналізи. У формуючому експерименті було використано критерій Вілкоксона, що дає змогу зафіксувати зміни, що відбулися в результаті впливу після проведеної психологічної та психотерапевтичної роботи у групі батьків дітей з особливими потребами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* виділено особливості психоемоційної сфери батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку; науково обґрунтований клініко-психологічний підхід до вивчення порушення та корекції емоційного стану батьків дитини раннього віку з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку; визначено діагностичні показники до оцінювання емоційної сфери батьків та емпірично встановлено залежність часу встановлення діагнозу та порушення емоційного стану батьків; розроблено та обґрунтовано комплексну програму профілактики та корекції порушень емоційних станів у батьків дітей раннього віку з психофізичними порушеннями;

- *удосконалено* психодіагностичний інструментарій з вивчення психоемоційної сфери батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку;

- *подальшого розвитку* набуло забезпечення психотерапевтичного супроводу батьків дітей з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку для корекції та зміни порушення емоційних станів батьків.

Практичне значення дослідження роботи полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані у викладання навчальних курсів у системі вищої освіти “Загальна психологія”, “Соціальна психологія” (стигматизація), “Спеціальна психологія”, “Корекційна педагогіка”, “Психологічне консультування”, “Психологічна служба”, “Корекційна педагогіка” та на курсах підвищення кваліфікації. Апробований комплекс психодіагностичних методик та авторська комплексна програма можуть бути використані практикуючими психологами (зокрема спеціалістами психологічних служб навчальних закладів) у процесі психоконсультативної, психокорекційної, психотерапевтичної роботи, спрямованої на покращення емоційного стану батьків дітей з особливими потребами; у психотренінговій практиці.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні результати роботи доповідалися та обговорювалися на 10 науково-практичних конференціях: Другій Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених (Львів, 2005), Міжнародній конференції з дитячої та юнацької психотерапії (Львів, 2006), Науково-практичній звітній конференції

кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2007), Всеукраїнській науково-практичній конференції з нагоди 25-річчя кафедри психології (Львів, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (Київ, 2015), III науково-практичній конференції студентів та молодих вчених Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2015); Науково-практичній конференції «Індивідуальний супровід дітей з особливими потребами: роль НРЦ у процесі інклюзивної освіти» (Львів, 2016), Науково-практичній звітній конференції кафедри корекційної педагогіки та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2017); Науково-практичній звітній конференції кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2017), Науково-практичній конференції «Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Україні: комплексний підхід» (Львів, 2017). Результати дисертації обговорювались на щорічних звітних конференціях та науково-методологічних семінарах кафедри психології та кафедри корекційної педагогіки та інклюзії Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів, 2009-2017).

Результати дослідження було **впроваджено** в корекційно-розвивальну роботу наступних закладів: спеціалізована школа-інтернат м. Києва № 26 (довідка № 48 від 22 лютого 2017 р.); центр комплексної допомоги сім'ям ГО «Справа Кьольпінга в Україні» м. Львова (довідка № 32 від 24 січня 2017 р.); Благодійний Фонд допомоги дітям з аутизмом та розладами мовлення «Квіти Життя» м. Харків (довідка № 7/0,2 від 23 лютого 2017 р.); приватний заклад Харківська загальноосвітня школа I-II ступенів «спектр» (довідка № 4 від 20 лютого 2017 р.).

Публікації. Зміст дисертаційного дослідження відображено в 20 публікаціях, з них 9 статей у наукових фахових виданнях, а також 1 публікація в колективній монографії та 10 тез доповідей. З поданого переліку 7 одноосібних статей та 3 статті у співавторстві опубліковано у наукових фахових виданнях, затверджених МОН України, з них 1 одноосібна стаття опублікована у закордонному періодичному виданні, включеному до міжнародної науко-метричної бази Index Copernicus.

Особистий внесок автора у роботах, написаних у співавторстві, полягає в аналізі психолого-клінічних підходів до особливостей психоемоційної сфери та проблеми порушення емоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями [11-50%]; обґрунтуванні методів діагностики психоемоційної сфери батьків дітей з психофізичними порушеннями [1-50%]; узагальнені результатів експериментального дослідження особливостей психоемоційної сфери та проблеми порушення емоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями [7-50%, 12-50%].

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 229 найменувань,

з яких 60 – іноземними мовами та 30 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок, основний зміст роботи викладено на 193 сторінках. У дисертації подано 4 таблиці, 38 рисунків, що займають 10 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; вказано теоретико-методологічні основи дослідження, його методи; розкрито наукову новизну та практичне значення роботи; наведено відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження.

У першому розділі – **«Теоретичні засади вивчення психоемоційної сфери батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку»** – наведено результати аналізу теоретичних досліджень зазначеної проблеми, окреслено категорії порушень психофізичного розвитку у дітей, емоційні стани в структурі стадій адаптації батьків до народження дитини з порушенням у розвитку та систематизовано чинники, які детермінують емоційні стани у батьків, які виховують дитину з особливими потребами.

Ученими встановлено, що одним із значних кризових чинників для всієї сім'ї є народження неповносправної дитини чи набуття нею неповносправності (Н.Бастун, І.Іванова, М.Карпа, А. Кукурудза, А.Кравцова, І.Личковська, К.Островська, О.Романчук, В.Синьов, Є.Синьова, Н.Семаго, М.Радченко, Е.Тіхая, Л.Фомічова, Д. Шульженко та ін.).

Дослідженнями систематизовано та узагальнено теоретико-методологічні положення в концепції утворення емоційних станів у структурі стадій переживання батьками трагедії народження неповносправної дитини (Дж.Блейшер, М.Ірвін, М.Клаус, Л.Кеннел, Е.Кублер-Рос, М.Семаго, Р.Майромян та ін.). Шок, заперечення, почуття провини, гнів, агресія, фрустрація, сором, тривожність, фізична та психічна втома від постійного й безуспішного пошуку способів зцілення дитини, виснажливий догляд за нею та зречення всіх власних потреб та інтересів – усе це провокує депресію в батьків.

У роботах І.Іванової, А.Маллер, Є.Мастюкової, К.Островської, О.Романчука, М.Робертс, В.Ткачової, М.Химко, Р.Хілл, Л.Шипіциної, Д.Шульженко висвітлюються соціально-психологічні проблеми, що детермінують емоційні стани батьків дітей з психофізичними порушеннями, проблеми хворих дітей та їхніх батьків. Проте з поля зору випускається факт наявності інших чинників. Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку (розуміння наявності порушення розвитку) як чинник порушення емоційної сфери сім'ї після опрацьованої літератури стає теоретично зрозумілим (проте емпірично не доведеним), а також відкриває нові бачення та розуміння наявності інших чинників порушення емоційних станів батьків.

У результаті проведеного теоретичного дослідження (Дж.Блейшер, О.Богданишина, В.Вишневський, Д.Грей, Б.Грут, І.Іванова, М.Карпа, Є.Клопота, Е.Кублер-Рос, М.Ліванг, І.Лоуренс, Р.Майрамян, І.Мамайчук, Е.Мастюкова, К.Островська, Е.Пісула, П.Рендал, О.Романчук, Г.Саліван,

Н.Северенчук, М.Селігмен, Н.Уолтон, М.Химко, К.Хоуч, Е Шухардт, та ін.) було розроблено інтегровану модель психоемоційної сфери та переживань батьків після народження дитини з психофізичними порушеннями. Враховуючи результати досліджень науковців та базуючись на теоретично розробленій гіпотетичній моделі, було визначено емпіричні показники в структурі моделі. Представлено особливості психоемоційної сфери батьків, які згруповано в шість блоків: “соціально-психологічні” (мотив соціальний: зниження мотивації і зміни в сфері соціального спілкування, допомога та прийняття від суспільства); “особистісно-психологічні” (активність, властиві особистості деструктивні тенденції, фізична агресія, непрямая агресія, ригідність, роздратування, негативізм, образа, підозрілість, вербальна агресія, почуття провини; “психофізіологічні” (хронічна втома батьків, симптоми фізіологічного дискомфорту); “особливості сім’ї” (повна-неповна сім’я, взаємодопомога у сім’ї, емоційний взаємозв’язок); “батьківське ставлення” (прийняття-неприйняття, кооперація, симбіоз, контроль, "малий невдаха"); “діагноз дитини чи наявність порушення розвитку”. Представлена модель стала основою для розробки та втілення програми емпіричного дослідження несприятливого розвитку дитини раннього віку як чинника порушення емоційного стану батьків.

У другому розділі – «Психологічна діагностика та вивчення психоемоційної сфери батьків дитини раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку» – представлено комплекс діагностичних процедур, організацію, методичне забезпечення та результати констатувального експерименту.

Констатувальний етап експерименту було спрямовано на дослідження емоційного стану батьків дітей раннього віку з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку.

Дослідження включало три етапи. На першому етапі – підготовчому – здійснено планування, розробку, підбір психодіагностичного інструментарію, а також охарактеризовано основну групу досліджуваних. На другому (основному) етапі – зібрано емпіричні дані, які піддані статистичному опрацюванню та аналізу. На третьому етапі – здійснено психологічний аналіз та інтерпретацію одержаних результатів.

Основними змінними дослідження виступали емоційні стани батьків дітей з психофізичними порушеннями (залежна змінна). Соціально-психологічні (зокрема мотиваційні), особистісно-психологічні, психофізіологічні особливості психоемоційної сфери батьків дітей з особливими потребами, а також характеристики сім’ї та батьківське ставлення виступали в якості незалежних змінних.

Для досягнення поставленої мети було висунуто ряд практичних завдань, серед яких: проаналізувати порушення емоційного стану батьків дітей із особливими потребами; виявити відмінності у емоційних станах та переживаннях, а також у типах батьківського ставлення у батьків дітей з

психофізичними порушеннями раннього та середнього дошкільного віку; виокремити психологічні особливості та чинники порушення емоційного стану батьків дітей раннього віку з особливими потребами.

Групу досліджуваних склали батьки дітей раннього та середнього дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку, а також батьки здорових дітей. Досліджувану групу на констатувальному етапі дослідження склали 116 сімей (191 особа): 40 сімей (71 особа) батьків здорових дітей; 40 сімей (60 осіб) батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку; 36 сімей (60 осіб) батьків дітей середнього дошкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку.

В констатувальному дослідженні були використані наступні методики: сімейна соціограма (О.Черемісін і Е.Ейдемільер), модифікований варіант методики, запропонованої В.Ткачовим; методика діагностики показників і форм агресії (А.Басса і А.Дарки); методика діагностики психічних станів (тривожності, фрустрації, агресивності та ригідності Г.Айзенка); диференційована самооцінка психічного стану (В.Доскін, Н.Лаврентьєв, М.Мирошников, В.Шарай), також під назвою оцінка функціонального стану "САН"; методика на визначення рівня тривожності і депресії (за редакцією А.Прохорова); методика діагностики батьківського ставлення (А.Варга, В.Століна); методика на визначення рівня хронічної втоми (А.Леонова); якісний біографічний метод та аналіз тексту (методики: "лінія життя", "моя автобіографія").

Порівняльний аналіз показників емоційної сфери батьків здорових дітей та батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку дав можливість підтвердити гіпотезу про те, що несприятливий прогноз розвитку дитини впливає на емоційні стани батьків. Виявлено, що у батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у порівнянні з батьками здорових дітей, більше виражено *почуття провини* ($M_1=6,11$, $M_2=6,78$, $p=0,0363$), *роздратованість* ($M_1=4,38$, $M_2=5,30$, $p=0,0069$), *підозрілість* ($M_1=3,74$, $M_2=4,44$, $p=0,0188$), *фізична агресія* ($M_1=4,37$, $M_2=5,08$, $p=0,0167$), *фрустрація* ($M_1=6,89$, $M_2=8,97$, $p=0,0007$), *хронічна втома* ($M_1=16,92$, $M_2=25,23$, $p=0,0000$), *фізичний дискомфорт* ($M_1=7,85$, $M_2=10,79$, $p=0,0000$) та *когнітивний дискомфорт* ($M_1=5,64$, $M_2=8,27$, $p=0,0000$), *тривожність* ($M_1=3,76$, $M_2=0,46$, $p=0,0000$), *депресія* ($M_1=2,47$, $M_2=-0,41$, $p=0,0000$), і значно нижчі показники *самопочуття* ($M_1=56,00$, $M_2=45,01$, $p=0,0000$) та *настрою* ($M_1=58,22$, $M_2=45,86$, $p=0,0000$).

Порівняльний аналіз показників емоційної сфери батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку виявив, що відсутність чіткого діагнозу захворювання дитини (розуміння несприятливого прогнозу розвитку дитини раннього віку) негативно впливає на емоційну сферу та переживання батьків. Для батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку, у порівнянні з батьками дітей середнього дошкільного віку, характерні вищі показники порушення емоційної сфери ($M_1=4,47$, $M_2=3,22$, $p=0,0060$), непрямої агресії ($M_1=4,27$, $M_2=3,12$,

$p=0,0014$) та агресивності ($M1=8,58$, $M2=7,45$, $p=0,0244$), негативізму ($M1=2,83$, $M2=2,27$, $p=0,0217$) та суттєво нижчі показники самопочуття ($M1=40,95$, $M2=49,08$, $p=0,0000$) і настрою ($M1=42,93$, $M2=48,78$, $p=0,0007$). Доведено, що одним із чинників порушення емоційної сфери батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку є наявність/відсутність діагнозу захворювання. Порівняння показників у групах батьків, що мають дітей з особливими потребами з встановленим діагнозом захворювання та відсутнім діагнозом, виявило статистично значущі відмінності за шкалами «роздратованість» ($M1=4,32$, $M2=5,47$, $p=0,0122$), «негативізм» ($M1=2,2$, $M2=3,06$, $p=0,0039$), «образа» ($M1=3,44$, $M2=4,47$, $p=0,0107$), «загальний індекс ворожості» ($M1=7,24$, $M2=8,59$, $p=0,0144$), «депресія» ($M1=0,83$, $M2=-0,88$, $p=0,0231$), «прийняття» ($M1=17,61$, $M2=14,65$, $p=0,0052$), «хронічна втома» ($M1=22,71$, $M2=28,74$, $p=0,0139$), «фізичний дискомфорт» ($M1=10,15$, $M2=12,47$, $p=0,0178$), «порушення емоційної сфери» ($M1=3,12$, $M2=4,53$, $p=0,0076$), «зниження мотивації соціальної взаємодії» ($M1=1,93$, $M2=2,74$, $p=0,0080$). Батьки, які мають дітей з порушеннями психофізичного розвитку без встановленого діагнозу постійно перебувають у невизначеному стані, що в свою чергу супроводжується депресивністю, роздратованістю, образою на інших та негативізмом.

Аналіз кореляційних зв'язків показників емоційних станів батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку детально визначив взаємовпливи між описаними шкалами. Кореляційний аналіз показників емоційної сфери батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку виявив, що якщо для батьків дітей з особливими потребами раннього віку порушення емоційної сфери пов'язане з негативізмом ($r=0,31$), зниженням настрою ($r=-0,30$), підвищенням тривожності ($r=0,32$) та депресії ($r=0,35$), то у батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку середнього дошкільного віку без відповідної психологічної підтримки та допомоги можна спостерігати своєрідну негативну динаміку, тобто появу додаткових негативних ознак (окрім зазначених вище), таких, як *фізична агресія* ($r=0,43$), *роздратованість* ($r=0,32$), *негативізм* ($r=0,42$), *образа* ($r=0,55$), *підозрілість* ($r=0,29$), *почуття провини* ($r=0,42$), *погіршення настрою* ($r=-0,37$), *тривога* ($r=0,30$) та *фрустрація* ($r=0,34$).

Встановлено, що народження дитини з порушеннями психофізичного розвитку супроводжується *фрустрацією, почуттям образи, підозрілістю, ворожістю, тривожністю, ригідністю та депресивністю*. При цьому у батьків спостерігається *хронічна втома*, що обумовлюється *фізичним та когнітивним дискомфортом*, зниженням *мотиву соціального спілкування*, й відповідно призводить до зниження *загальної активності*, однак зростання агресивних проявів у вигляді *вербальної та фізичної агресії, негативізму*. *Прийняття* дитини з порушеннями психофізичного розвитку такою, якою вона є, для батьків дітей раннього віку є процесом поступовим, іноді батьки можуть

вважати дитину тягарем, поганою, навдахою. Це, в свою чергу, може викликати почуття провини та формувати особливе батьківське ставлення до дитини.

Проведений регресійний аналіз дозволив виокремити основні чинники порушення емоційного стану батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку. Результати множинної регресії в загальній групі досліджуваних батьків дітей з особливими потребами представлено у таблиці 1. Регресійна модель пояснює 79% ($R^2=0.78849322$) дисперсії. Коефіцієнт множинної кореляції ($R=0,8879$) є статистично значущим і визначає високий ступінь залежності між параметрами (постановкою діагнозу, фрустрацією, почуттям провини та хронічною втомою) та порушеннями в емоційній сфері. Встановлено, що основними причинами порушення емоційного стану батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку є: *постановка кінцевого діагнозу*, яка в окремих випадках може тривати від народження дитини і до п'яти років через наявність множинних комплексних порушень; *фрустрація* як суб'єктивне сприймання непереборних труднощів на шляху до реалізації багатьох своїх планів, стану безнадійності, втрати перспективи, складністю або нездатністю пристосовуватися до умов та обставин, що пов'язані з народженням дитини з особливими потребами; *почуття провини*, яке переслідує батьків і породжує негативні та деструктивні емоційні стани й *хронічна втома*, яку відчують і переживають батьки у період виховання особливої дитини. Очевидною є необхідність допомоги батькам із застосуванням діагностичних, інформаційних, консультативних та психотерапевтичних методів.

Таблиця 1

Результати множинної регресії (залишки регресійної моделі) в загальній групі досліджуваних батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку

N=60	Підсумки регресії для залежної змінної (Порушення в емоційній сфері) $R=0.88797141$; $R^2=0.78849322$; Adjusted $R^2=0.75920767$ $F(9,65)=26.924$ $p<0.0000$ Std. Error of estimate: 1.1318					
	Beta	Std.Err. of Beta	B	Std.Err. of B	t(65)	p-level
Intercept			1.714491	0.787849	2.176165	0.000000
Постановка діагнозу	0.305820	0.111434	1.407461	0.512846	2.744410	0.007625
Фрустрація	0,407871	0,125416	0,230555	0,070893	3,25214	0,001754
Провина	0.475045	0.108074	0.94244	0.214408	4.39556	0.001379
Хронічна втома	0.750475	0.071523	0.16217	0.015456	10.49278	0.000000

Результати констатувального етапу дослідження дозволяють визначити основні напрями роботи з батьками дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку, які мають бути спрямовані на корекцію та зміну їхніх емоційних станів та батьківського ставлення до дитини.

У третьому розділі – «Корекція та зміна емоційних станів і переживань батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку» – представлено комплексну програму психологічних та психотерапевтичних

послуг, щодо профілактики та корекції порушень емоційних станів у батьків дітей раннього віку з психофізичними порушеннями.

Досліджувану групу на цьому етапі експерименту склали 30 сімей (50 осіб), що виховують дітей з психофізичними порушеннями.

Метою формувального етапу дослідження було обґрунтувати та розробити комплексну програму роботи з батьками, спрямовану на корекцією та стабілізацію емоційних станів у батьків, психотерапевтичну роботу над особистісно-мотиваційною сферою, роботу над взаєминами у сім'ї, а також над батьківським ставлення до дитини та її "важкою" поведінкою.

Програма психологічної допомоги для батьків у групі психологічної підтримки батьків відбувалася поетапно та поблочно (таблиця 2).

Таблиця 2

Програма формувального експерименту

Програма формувального експерименту поетапно	Основні завдання	Методи дослідження та роботи
Перший блок програми психологічної та психотерапевтичної допомоги для батьків у групі підтримки батьків. <i>Діагностичний етап</i>	1) Використання комплексу психодіагностичних методик до початку психологічної та психотерапевтичної допомоги у групах підтримки батьків.	психодіагностичні; методи математичної статистики.
<i>Інформаційний етап</i>	1) Застосовується з метою інформування про виховання дитини з особливими потребами. 2) Визначення основних аспектів у психологічній та психотерапевтичній роботі з батьками на основі результатів і чинників з констатувального експерименту.	У групі батьків взаємодопомоги, за допомогою семінарів та мультимедійних презентацій.
<i>Психолого-консультативний етап</i>	1) Надання психологічної допомоги батькам за допомогою <i>технік</i> сімейного консультування, на покращення емоційних станів та переживань, що сприяють адаптації до народження дитини з особливими потребами та її прийняттю, покращують характер взаємин і загалом стосунки в сім'ї, дають змогу відпочити та позбавитися хронічної втоми та почуття провини в майбутньому. 2) Робота з важкою поведінкою дитини за методикою Керол Саттон.	за допомогою технік сімейного та індивідуального психологічного консультування; методика Керол Саттон.
Другий блок програми психотерапевтичної роботи з батьками дітей з особливими потребами з використанням короткотермінової терапії, сконцентрованої на розв'язанні.	1) Проведення короткотермінової терапії сконцентрованої на розв'язку у відкритих групах (тижневий розклад). 2) Використання комплексу психодіагностичних методик <i>після</i> проведеної психологічної та психотерапевтичної допомоги у групах підтримки батьків.	Короткотермінова терапія, сконцентрована на розв'язання; психодіагностичні методи.

<p>Етап опису аналізу та інтерпретації даних, отриманих до і після психотерапевтичного впливу</p> <p><i>Результати ефективності впливу</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Статистичне опрацювання емпіричних даних. 2) Опис та інтерпретація результатів до і після проведення психологічної та психотерапевтичної допомоги. 3) Формулювання висновків за результатами дослідження; 4) Розробка рекомендацій для практичних психологів у вигляді <i>авторської програми психологічних та психотерапевтичних послуг</i>. 5) Визначення перспектив подальших досліджень у даному контексті. 	<p>методи математичної статистики; метод інтерпретації емпіричних даних.</p>
--	--	--

Психологічні та психотерапевтичні послуги для батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку реалізовувалися в експериментальній групі протягом одного навчального року. Програма включала в свою структуру два блоки: психолого-консультативний і діагностичний; психотерапевтичний (заняття проводилися в групі, індивідуально та сімейно в парі).

Перший блок – психологічна допомога батькам у групі психологічної підтримки батьків (реалізувалася шляхом використання технік сімейного та індивідуального психологічного консультування), методика Керол Саттон – робота з “важкою поведінкою” дитини.

На діагностичному етапі отримувалися заміри психоемоційної сфери батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Діагностування сімейної пари відбувалося з використанням психологічних методик, за допомогою біографічного методу, що є феноменологічним, діагностично-проективним дослідженням (“лінія життя”, ”моя автобіографія”, “гра біографічна” – Дуче Діметрію) та “сімейної соціограми. Методики з біографічного методу позитивно вплинули та покращили взаєморозуміння у сімейної пари.

Інформаційний етап був спрямований на надання інформації про виховання дитини з порушеннями психофізичного розвитку. Знання батьків про те, як поводитися з їхньою дитиною, яке вони отримують на тренінгах або семінарах мало психотерапевтичний ефект, результатом якого стало покращення емоційного стану (тривоги, почуття провини, дратівливості).

Психолого-консультативний етап включав надання психологічної допомоги батькам за допомогою технік сімейного консультування, які покращували їхній емоційний стан, сприяли адаптації до народження дитини з порушенням психофізичного розвитку та її прийняттю, покращували характер взаємин і загалом стосунки в сім’ї та дали змогу відпочити й позбавитися хронічної втоми та почуття провини у майбутньому.

Другий блок передбачав допомогу батькам дітей з порушеннями психофізичного розвитку в групі психологічної підтримки батьків, яка реалізовувалася з використанням короткотермінової психотерапії, зосередженої на вирішенні проблеми.

Оцінювання ефективності психокорекційної роботи проводилося на основі спостереження, бесіди, психодіагностичних методик та результатів, які були отримані за допомогою описової статистики. Порівняльний аналіз результатів дав змогу відслідкувати відмінності в показниках, отриманих до та після психокорекційної роботи, а саме: у батьків покращився *настрій* ($p=0,0041$), знизився рівень *тривожності* ($p=0,0001$) та *депресії* ($p=0,0039$), значно покращилося *прийняття* дитини ($p=0,0001$), *симбіозу* ($p=0,0007$), *кооперації* ($p=0,0000$), знизилися показники *хронічної втоми* ($p=0,0001$), *фізичного* ($p=0,0000$) та *когнітивного дискомфорту* ($p=0,0000$), *ригідності*, збільшився рівень *мотиву соціального спілкування та взаємодії* ($p=0,0483$). Можна спостерігати певну позитивну тенденцію щодо зміни таких параметрів, як «*підозрілість*», «*провина*» та «*загальний індекс ворожості*». Зростаюча *кооперація* свідчить про зацікавленість в справах і планах дитини, схвалення ініціативи та самостійності дитини, прагнення бути з нею на рівних. Батьки бачать дитину з особливими потребами та її ресурсність, а не неповносправність.

Участь у психотерапевтичних групах дозволила батькам відновити свої сили, відкрити у собі нові ресурси і тим самим знизити відчуття фізичного та когнітивного дискомфорту й покращити емоційні стани. Спілкуючись з людьми з такими ж проблемами, батьки відчули розуміння і своєрідну підтримку, що посприяло зростанню мотиву до соціальної взаємодії.

Отримані результати підтверджують ефективність психокорекційної та психотерапевтичної роботи й необхідність створення таких батьківських груп на базі центрів, садочків та шкіл, що надають допомогу сім'ям та дітям з особливими потребами.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та експериментальне вивчення емоційної сфери батьків, як суб'єктів сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Визначено ефективні способи та засоби корекції та зміни емоційних станів та переживань батьків дітей раннього віку з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку.

1. Встановлено, що емоційна сфера батьків, характеристика сім'ї, особливо емоційні стани та переживання (тривога, депресія, шок, почуття провини, агресія, фрустрація, тривожність, прийняття дитини, мотив до соціального спілкування тощо), вміння врегулювати свою психоемоційну сферу, вміння виходити з кризових ситуацій, ставлення до дитини, психічне і фізичне виснаження, що переростає у хронічну втому є визначальними чинниками у адаптації батьків до народження дитини з особливими потребами. Узагальнено та аргументовано, що проблемою суспільної ізоляції батьків і відсутності соціального мотиву спілкування у період виховання дитини з порушенням психофізичного розвитку повинні займатися психологи та корекційні педагоги. Проте діюча в Україні система медичного обслуговування

не розрахована на надання батькам первинної психологічної та психотерапевтичної допомоги.

2. Розроблено комплекс діагностичних процедур для виявлення особливостей психоемоційної сфери та проблеми порушення емоційних станів батьків дітей з психофізичними порушеннями. На підставі порівняльного аналізу показників емоційної сфери батьків здорових дітей та батьків дітей з особливими потребами виявлено статистично значущі відмінності між показниками, що є підтвердження гіпотези про те, що несприятливий прогноз розвитку дитини впливає на емоційні стани батьків. У батьків дітей з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку, у порівнянні з батьками здорових дітей, більше виражено почуття провини, роздратованість, підозрілість, фізична агресія, фрустрація, хронічна втома, фізичний та когнітивний дискомфорт, тривожність, депресія і значно нижчі показники самопочуття та настрою. Доведено, що одним із чинників порушення емоційної сфери батьків дітей з особливими потребами є наявність/відсутність діагнозу захворювання. Для батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку раннього віку, у порівнянні з батьками дітей середнього дошкільного віку, характерні вищі показники порушення емоційної сфери, непрямой агресії та агресивності, негативізму та суттєво нижчі показники самопочуття і настрою. В свою чергу, у батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку середнього дошкільного віку вищий рівень, у порівнянні з батьками дітей раннього віку, почуття провини, фрустрації, також більше прийняття дитини та симбіозу.

3. Встановлено, що для батьків дітей з особливими потребами раннього віку порушення емоційної сфери пов'язано з негативізмом, зниженням настрою, підвищенням тривожності та депресією. Доведено, що зростання рівня тривожності у батьків дітей з особливими потребами раннього віку підвищує рівень їхньої роздратованості, образи, підозрілості, почуття провини, фізичного дискомфорту. Зі зростанням хронічної втоми знижується загальний настрій батьків, але зростає їхнє прагнення інфантилізувати дитину, приписати їй особистісну і соціальну несформованість.

Регресійний аналіз виявив, що вагомими детермінантами та основними чинниками порушення емоційного стану батьків дітей з особливими потребами є: наявність та постановка кінцевого діагнозу, яка в окремих сім'ях може тривати від народження дитини і до п'яти років через наявність множинних комплексних порушень; почуття провини, яке переслідує батьків і породжує негативні та деструктивні емоційні стани; фрустрація та хронічна втома, яку відчувають і переживають батьки у період виховання особливої дитини.

4. Обґрунтовано та апробовано комплексну програму профілактики та корекції деструктивних емоційних станів у батьків дітей раннього віку з психофізичними порушеннями. Програма включала два блоки: 1) психолого-консультативний і діагностичний; 2) психотерапевтичний (заняття проводилися в групі, індивідуально та сімейно в парі) та реалізовувалася поетапно:

діагностичний, психокорекційний, психотерапевтичний та консультативний етапи роботи щодо профілактики та корекції емоційних станів у батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку.

5. Доведено ефективність експериментальної програми психокорекції емоційних станів батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку. Результати контролю експерименту засвідчили, що після проведеної психотерапевтичної роботи у батьків покращився настрій, знизилася тривожність та депресія, значно покращилося прийняття дитини, симбіозу, кооперації, знизилася значення хронічної втоми, фізичного та когнітивного дискомфорту, збільшився мотив соціального спілкування та взаємодії.

Подальшою перспективою для дослідження можуть стати соціально-психологічні детермінанти, сімейні та родинні чинники емоційних станів інших груп досліджуваних, наприклад, батьків дітей з сенсорними чи соматичними порушеннями.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Андрейко Б.В. Особливості психоемоційних станів у вагітних жінок // Наукові записки. Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. 5, вип. 26. 2005. С. 89-98.

2. Андрейко Б.В. Пренатальні аспекти спілкування матері і дитини як двох абсолютних комунікативних партнерів // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. праць «Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету». Вип. 38. 2007. С. 259-260.

3. Андрейко Б.В. Соціальні проблеми, що детермінують емоційні стани батьків дитини з порушенням розвитку // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: психологічні науки. Вип.1. 2016. С. 156-160.

4. Андрейко Б.В. Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку // Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. 3. Вип. 11. 2015. С. 201-218.

5. Андрейко Б.В. Основні аспекти формування класифікації порушення розвитку дитини // Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Вип. 33. 2016. С. 24-34.

6. Андрейко Б.В. Психологічна допомога батькам дітей з порушенням розвитку // «Психологія і особистість»: зб. наук. праць, Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка. № 2 (10), ч. 2. 2016. С. 58-64.

7. Андрейко Б.В., Химко М.Б. Психотерапевтична робота з батьками дітей з особливими потребами та робота з проблемною поведінкою // Психологічний часопис. Науково-практичний журнал Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. №. 2(4). 2016. С. 31-43.

8. Андрейко Б.В., Островська К.О. Статистичні результати ефективності програми психологічних послуг для батьків дітей з особливими потребами у групах “взаємодопомоги” // Психологічний часопис. Науково-практичний журнал Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. № 5(9). 2017. С. 117-128.

9. Андрейко Б.В., Островська К.О. Психотерапевтична робота з батьками дітей з особливими потребами з використанням короткотермінової терапії зосередженої на вирішенні BSFT//Психологічний часопис. Науково-практичний журнал Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. № 1(5). 2017. С. 5-17.

Статті в зарубіжних виданнях

10. Andreyko B.V. The emotional state of parents in the structure of the stages of the experience of having a child with developmental disabilities // Journal of education culture and society. Wroclaw University. VOL 6, № 2. 2016. С. 150-157.

Матеріали конференцій

11. Андрейко Б.В. Психоемоційні зміни жінки у період вагітності // мат-ли II Міжн. наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених (8-9 квітня 2005 р.). Львів: ЛьвЛНУ ім. І. Франка, 2005. С. 18–19.

12. Андрейко Б.В. Взаємозв'язок терміну вагітності та тривоги // мат-ли Міжн. конф. з дитячої та юнацької психотерапії (26-27 травня 2006 р.). Львів: ЛьвЛНУ ім. І. Франка, 2006. С. 19–21.

13. Андрейко Б.В. Вплив психогенних факторів на психоемоційні стани жінок у період вагітності // мат-ли наук.-практ. звітної конф. кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка (20 січня 2007 р.). Львів: ЛьвЛНУ ім. І. Франка, 2007. С. 23–24.

14. Андрейко Б.В. Дитина з особливими потребами в сім'ї і соціумі // мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя кафедри психології (11-12 листопада 2016 р.). Львів: Університетська книга, 2016. С. 7–10.

15. Андрейко Б.В. Психологічна допомога батькам дітей з особливими потребами // мат-ли Міжн. наук.-практ. конф. Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України (29-30 жовтня 2015 р.). Київ: Логос, 2015. С. 40–43.

16. Андрейко Б.В. Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку // мат-ли III наук.-практ. конф. студентів та молодих вчених, кафедра психології, студентське науково-практичне товариство Львівського національного університету імені Івана Франка, (11-12 травня 2016 р.). Львів: Університетська книга, 2016. С. 3–5.

17. Андрейко Б.В. Соціально-психологічні проблеми батьків дітей з особливими потребами // Індивідуальний супровід дітей з особливими потребами: роль НРЦ у процесі інклюзивної освіти: мат-ли наук.-практ. конф. 29–30 вересня 2016 р. Львів: Університетська книга, 2016. С. 9–13.

18. Андрейко Б.В. Моделі психологічної допомоги родинам осіб з психофізичними порушеннями, спрямовані на зміну та корекцію емоційних станів та переживань // мат-ли наук.-практ. звітної конф. кафедри корекційної педагогіки та інклюзії факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017 р. Львів: Університетська книга, 2017. С. 26-28.

19. Андрейко Б.В. Важливість створення груп “взаємодопомоги” для батьків дітей з особливими потребами // мат-ли наук.-практ. звітної конф. кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017 р. Львів, 2017. С. 12–13.

20. Андрейко Б.В. Програма психологічних послуг для батьків дітей з особливими потребами у групах “взаємодопомоги” // Тенденції розвитку інклюзивної освіти в Україні: комплексний підхід: мат-ли Наук.-практ. конф. 28 лютого-1 березня 2017 р. Львів: ЛьвЛНУ ім. І.Франка, 2017. С. 6–8.

АНОТАЦІЇ

Андрейко Б.В. Несприятливий прогноз розвитку дитини раннього віку як чинник порушення емоційного стану батьків – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню особливостей, порушення та корекції емоційних станів батьків дітей раннього віку з несприятливим прогнозом психофізичного розвитку. Представлені основні засади та аспекти до оцінювання особливостей та чинників порушення психоемоційної сфери батьків.

На основі виявлених особливостей емоційної сфери батьків розроблено та апробовано комплексну двоблочну програму психологічної та психотерапевтичної допомоги, яка охоплює етапи діагностичної, психокорекційної, психотерапевтичної та консультативної роботи щодо профілактики та корекції порушення емоційних станів у батьків дітей раннього віку з порушеннями психофізичного розвитку.

Отримані результати статистично підтверджують ефективність проведеної психокорекційної та психотерапевтичної роботи.

Ключові слова: психоемоційна сфера, емоційний стан, ранній дошкільний вік, порушення психофізичного розвитку, психокорекція, психотерапія.

Андрейко Б.В. Неблагоприятный прогноз развития ребенка раннего возраста как фактор нарушения эмоционального состояния родителей - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.08 - специальная психология. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено важной научной проблеме, которая заключается в изучении особенностей, нарушений и коррекции эмоциональных состояний родителей детей раннего возраста с неблагоприятным прогнозом психофизического развития.

Особенности эмоциональной сферы родителей сгруппированы в шесть блоков: "социально-психологический", "личностно-психологический", "психофизиологический", "особенности семьи", "родительское отношение" и "диагноз ребенка или наличие нарушения развития".

Разработан комплекс диагностических процедур для выявления особенностей психоэмоциональной сферы и нарушения эмоциональных состояний родителей детей с психофизическими нарушениями. Выявлено статистически значимые различия между показателями, что является подтверждением гипотезы о том, что неблагоприятный прогноз развития ребенка влияет на эмоциональные состояния родителей. У родителей детей с неблагоприятным прогнозом психофизического развития, по сравнению с родителями здоровых детей, больше выражено чувство вины, раздражительность, подозрительность, физическая агрессия, фрустрация, хроническая усталость, физический и когнитивный дискомфорт, тревожность, депрессия и значительно более низкие показатели самочувствия и настроения. Доказано, что одним из факторов нарушения эмоциональной сферы родителей детей с психофизическими нарушениями является наличие/отсутствие диагноза заболевания.

Установлено, что для родителей детей с психофизическими нарушениями раннего возраста нарушение эмоциональной сферы связано с негативизмом, снижением настроения, повышением тревожности и депрессией. Доказано, что рост уровня тревожности у родителей детей психофизическими нарушениями раннего возраста повышает уровень их раздражения, обиды, подозрительности, чувства вины, физического дискомфорта. С ростом хронической усталости снижается общее настроение родителей, но растет их стремление инфантилизировать ребенка, приписать ему личностную и социальную несформированность.

Установлено и статистически доказано, что весомыми детерминантами и основными факторами нарушения эмоционального состояния родителей детей с нарушениями психофизического развития являются: наличие и постановка окончательного диагноза, которая в отдельных семьях может длиться от рождения ребенка и до пяти лет из-за наличия множественных комплексных нарушений; чувство вины, которое преследует родителей и порождает негативные и деструктивные эмоциональные состояния; фрустрация и хроническая усталость, которую испытывают и переживают родители в период воспитания особенного ребенка.

На основе выявленных особенностей эмоциональной сферы родителей разработана и апробирована комплексная программа психологической и психотерапевтической помощи, которая охватывает этапы диагностической, психокоррекционной, психотерапевтической и консультативной работы, по профилактике и коррекции нарушения эмоциональных состояний у родителей детей раннего возраста с нарушениями психофизического развития. Экспериментальная программа включала два блока: 1) психолого-консультативный и диагностический; 2) психотерапевтический.

Статистически доказана эффективность программы коррекции нарушенных эмоциональных состояний у родителей, которые имеют детей раннего дошкольного возраста с нарушением психофизического развития.

Ключевые слова: психоэмоциональная сфера, эмоциональное состояние, ранний дошкольный возраст, нарушения психофизического развития, психокоррекция, психотерапия.

Andreiko B.V. Unfavorable prognosis of the development of a child of an early age as a factor in disturbing the emotional state of parents - Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of psychological sciences, specialty 19. 00. 08. – special psychology. – National pedagogical M. Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

The dissertation is devoted to an important scientific problem, which consists in the study of an unfavorable prognosis of the development of an early childhood, as a factor in the disruption of the emotional state of the parents. The results of the theoretical analysis of the problem of psychological support of parents of children with developmental disorder showed the basic principles and aspects of evaluation of the psychoemotional sphere of parents, and the formation on the basis of the analyzed reasoned methodological base of the dissertation research.

On the basis of the revealed features of the emotional sphere of parents, a complex two-part program of psychological and psychotherapeutic care. Various forms of psychological work with them are aimed at successfully overcoming the destructive states' parents: individual and family counseling, psychotherapeutic and group work, presented in stages in the author's program of psychological and psychotherapeutic care parents of children with special needs.

The obtained results of the dissertation research statistically confirm the effectiveness of the psychocorrection and psychotherapeutic work.

Key words: psycho-emotional sphere, state emotional, early age, disorders in psychophysical development, psychocorrection, psychotherapy.

Підписано до друку 27.12.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 пр. Зам. № 406
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.